

Tabloid

Kada se nađete u bilo kom hotelu na svetu, proverite dostupne TV programe i videćete da devet od deset kanala ima istu programsku matricu: kviz, sport, nekoliko zabavnih emisija, holivudski ili bolivudski filmovi B i C produkcije, vesti svedene na naslove, rijaliti program.

Možda ne obavezno ovim redom, ali svakako sa baš ovim sadržajem. Konceptualna i urednička mašta najvećeg broja TV programa svodi se na pitanje doze: da li je više sporta ili rijaliti formata, da li je veći udeo kviza ili Holivuda?

Ako je sve isto, onda nisu samo ukinute razlike koje su nužne i koje u stvarnosti izvan TV programa i dalje postoje, ugroženo je i nešto mnogo važnije: mogućnost da se realno postojeće razlike artikulišu, zastupaju i međusobno suočavaju. Kada se sve svede na jedan ton, jedan ukus i jedan sadržaj, onda svet nepovratno gubi boju, dok mesto nijansi, složenih i neponovljivih, zauzima industrijska proizvodnja istosti.

To dalje vodi prema zasićenju, ravnodušnosti i apatiji. Sve kao u današnjem svetu.

U *jučerašnjem svetu* pak razlike su, čak i kada su bile potiskivane, ostajale vidljive, a samo njihovo postojanje označavalo je neskriven poziv na dijalog i na kritičko mišljenje. Čak su i nesumnjivi oblici potiskivanja ili minimizovanja razlika predstavljali njihovu legitimizaciju.

Razlika, ostanimo s razlogom kod ove reči, između mogućeg potiskivanja i stvarnog brisanja jeste ogromna. Ona oličava promenu u samoj društvenoj strukturi i u mogućnosti artikulacije interesa, vrednosti i stavova.

Ako se svet prekrije samo jednim tipom ukusa, ako se prostor informacija premreži samo jednom informacijom i samo jednim tipom interpretacije, ako se horizont svakodnevice ograniči samo jednim vidom vrednosti, ako se polje razumevanja svede na samo jedan tip analize, šta se, u tom slučaju, događa sa čitavim društvom koje je, kako ga god razumeli i kako god videli njegovu dinamiku, svakako neuporedivo šire od samog jednog i jedinog scenarija?

Ostavljeno bez dinamičke razmene mišljenja i bez stanovišta u sporu ili u saglasju, kako kada i kako kod koje teme, društvo današnjeg sveta prelazi u vlast neupitnog trojstva.

Na tržištu štampanih medija dominiraće tabloidi, u oblasti elektronskih medija rijaliti formati, dok će na tržištu knjiga u prvom planu biti tabloidi u koricama knjige.

To su savršeni proizvodi sveta bez razlike i društva bez nijanse. Umesto stvarnih tema, ovo neupitno trojstvo obraća se svojim konzumentima delatnom sugestijom za trajno bekstvo od realnosti. Umesto kritičkog mišljenja, ono nudi ravnodušnost i obamrlost. Umesto sumnje, ono projektuje strah.

Utoliko tabloid nije samo potrošnja zdravorazumske supstance već, pre i posle svega, najjače oružje populizma.

Gojko Božović

Branko Milanović

Trgovina i migracija: zamene ili dopune?

Naša nova „intelektualna revolucija“ trebalo bi da reši pitanje migracije i državljanstva a ne slobodna trgovina.

Prijatelj mi je poslao interesantan ali malo čudan (moram da kažem na samom početku) članak Roberta Šilera. Šiler počinje tako što predviđa, sasvim suprotno od onog što danas vidimo, „antinacionalističku“ intelektualnu revoluciju koja bi se bavila nepravdom rođenja, to je ono što ja nazivam „globalnom nejednakošću“, „premijom državljanstva“ ili „kaznom državljanstva“ u zavisnosti od toga da li se neko rodi u bogatoj ili u siromašnoj zemlji.

Na početku teksta čitalac misli da Šiler, navodeći predsedane Slavne revolucije, pokreta za ukidanje ropstva i sifražetskog pokreta, ima na umu neku vrstu kosmopolitkog pokreta koji bi težio da ukine nacionalne granice i omogući slobodnu migraciju. Iako možda i ne misli na to, njegov argument je drugačiji: on vidi tu predstojeću intelektualnu revoluciju što se zalaže za slobodnu trgovinu koja bi kroz „izjednačavanje faktorskih cena“ (to jest, izjednačavanje plata i prihoda između nacija) oblikovala svet u kome će nepravda rođenja – bar što se tiče lokacije – biti eliminisana. To bi se moglo izvesti bez ogromnih migracija (što se može smatrati politički neodrživim) jer bi trgovina izjednačila nivo prihoda između zemalja.

Jasno je da bismo u tom slučaju mogli imati i svet bez granica i očuvanje nacionalnih kultura, jer ne bi bilo strukturnih podsticaja za migraciju. (Pod „strukturnim“ mislim da postoje značajni finansijski podsticaji koji omogućavaju radnicima siromašnih zemalja da povećaju prihode za 5 do 10 puta migrirajući u bogatiju zemlju. „Nestrukturni“ podsticaji za migraciju ostaju, ali su posledica idiosinkratske preferencije, re-

cimo, toplo vreme, tereni za golf, dobar espresso ili bilo šta drugo – oni su takvi da ne proizvode masovne pokrete ljudi koji se kreću u potrazi za većom platom.) Ali da li je svet približno jednakih dohodaka zaista moguće uskoro predvideti?

Prvo, čak i pod pretpostavkom da je ovakav svet izvodljiv i da će to učiniti slobodna trgovina (ovo drugo samo po sebi je vrlo sumnjivo) moramo dopu-

stiti činjenicu da bi izjednačavanje plata značilo smanjenje ili vrlo spor rast zarade za mnoge ljude u bogatom svetu. Upravo to je problem kojim se danas bavimo. Iako je trgovina bila, u celini uzev, „dobra“, ona je pogodila mnoge ljude u bogatim zemljama. Prelazak u svet jednakih dohodaka bi nužno podrazumevao mnoge prepreke na putu i zahtevao bi da se u bogatim zemljama nađu mnogo bolji načini za kompenzaciju gubitnika (tačka koju je predvideo Šiler). Čini se da se to sada ne dešava – niti je intelektualna revolucija u prilog slobodnoj trgovini na vidiku. Bar ja ne mogu da je vidim. Šta više, trgovina je danas nesumnjivo slobodnija nego

što je bila u bilo kom trenutku u proteklih sto godina, što cilj takve „revolucije“ čini još nejasnijim.

Ali postoji još jedan problem. Razlike u prihodima u svetu su ogromne i nemoguće ih je, u najboljem scenariju, u ovom stoleću ukinuti. Razmislite o najneobičnijem i verovatno neponovljivom podvigu kineske konvergencije. Godine 1977. jaz između SAD i Kine u BDP po glavi stanovnika (i verovatno vrlo sličan u platama) bio je skoro 50 prema 1, prilagođen za razliku u nivoima cena između dve zemlje. (Ovo se zasniva na podacima Svetske banke; prema Medisonovim podacima, jaz je bio

manje od polovine pomenute vrednosti, ali je i dalje bio ogroman: 21 prema 1.) Sada je 4 prema 1. I to je rezultat prosečne stope rasta kineskog BDP po glavi stanovnika od 8,5 procenata tokom četiri decenije.

Razlika između nemačkog BDP po glavi stanovnika (kao primer za Zapadnu Evropu) i BDP po glavi stanovnika za podsaharsku Afriku danas iznosi 13 prema 1 (nemački BDP po glavi stanovnika iznosi oko 45.000 dolara naspram broja stanovnika podsaharskog BDP po glavi stanovnika od 3.500 dolara; iskazano u paritetima kupovne moći). Uz očekivanu afričku populaciju koja će se do 2050. godine više nego udvostručiti, da li, zapravo, ➡

• vidimo Afriku spremnom da u naredne tri ili četiri decenije ponovi iskustvo kineskog rasta? Imajte na umu da bi ponavljanje kineskog rasta po glavi stanovnika, s obzirom na predviđeni rast stanovništva u podsaharskoj Africi od 2,4 posto godišnje, zahtevalo od afričkih zemalja da rastu u proseku skoro 11 posto godišnje otprilike pola veka. A kako je podsaharska Afrika prošla tokom poslednje, relativno dobre, decenije? Ukupan BDP je porastao za 4,5 procenata godišnje.

Prema tome, čak i pod najpovoljnijim i neverovatnim pretpostavkama o konvergenciji, malo je verovatno da će se razlike u prihodima eliminisati. To, zauzvrat, pokazuje značaj migracije. Da bi se postigao kosmopolitski svet bez granica (cilj s kojim se slažem, ali vidim ogromne političke poteškoće u njegovom postizanju), migracija je apsolutno neophodna. Ali kako se ekonomska migracija suočava s rastućim preprekama u bogatim zemljama (i, mora se dodati, ne samo zbog ksenofobije već i iz ekonomskih razloga), ideal sveta „bez nepravde rođenja“ sve više se povlači.

Da budem jasan. Veoma mi je blizak svet bez granica, ali verovati da se to može postići samo kroz trgovinu, a bez značajnih migracija nije realno. I jednom kada kažemo „migracija“, odmah otvorimo Pandorinu kutiju kao što su to pokazali najnoviji izbori u Evropi i Sjedinjenim Američkim Državama. Dakle, naša nova „intelektualna revolucija“ trebalo bi da reši pitanje migracije i državljanstva a ne slobodna trgovina.

Slobodna trgovina ne može da reši svetske probleme.

*Prevod sa engleskog:
Dragan Bojović*

Autor je poznati ekonomista, jedan od vodećih svetskih stručnjaka za pitanje nejednakosti, profesor na City University u Njujorku, autor knjige Globalna nejednakost.

Duško Lopandić

EU između strateških partnera i strateških izazova

Osim na istoku, politika susedstva EU se suočila s novim iskušenjima i na jugostoku, gde su bliskoistočna kriza i izbeglička kriza u prvi plan dovele odnose s Turskom, predvođenom vladom autoritarnog Erdogana.

Poslednje godine su donele sasvim novo međunarodno okruženje Evropske unije. Njeno susedstvo na južnom Mediteranu i u Istočnoj Evropi pretvorilo se u „vatreni krug“ ratova i sukoba, manjeg ili većeg intenziteta koji na različite načine ugrožavaju i vitalne interese članica EU. Njeni odnosi s dve ključne susedne zemlje – Turskom i Rusijom – postali su složeniji i neizvesniji. Efikasnost njene politike susedstva, uključujući istočno partnerstvo pod znakom je pitanja; njena „mediteranska politika“ je više nego ikada postala tek politika na papiru. Izraelsko-palestinski sukob se nije pomerio s mrtve tačke, a nade koje je probudilo „arapsko proleće“ su se uglavnom raspršile i pretvorile u dim i plamen sukoba, džihadizma, terorizma i ratova iz kojih izranja talas izbeglica ka Evropi. Izazov real-politike je pred lidere EU nametnuo nova pitanja o tome na koji način bi ova mirnodopska sila trebalo da prilagodi svoju „zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku“ u nešto što bi više ličilo na klasičnu i mišićaviju spoljnu politiku u kojoj iza mekih reči diplomate (ili takozvane „meke moći“) stoji i teška toljaga vojne sile (odnosno „čvrsta moć“). Usvajanje novog dokumenta o globalnoj strategiji EU (Evropski savet u junu 2016) predstavljalo je priliku za EU da, u uslovima multikrizne, usaglasila izgradnju spoljne, bezbednosne i odbrambene politike Unije za drugu i treću deceniju XXI veka.

S pojavom krize i sukobom u Ukrajini odnosi s Rusijom su se transformisali iz „strateškog partnerstva“ u „strateški izazov“, kako je to definisala visoka predstavnica za spoljne poslove i bezbednosnu politiku EU Federika Mogerini. Pitanje odnosa EU sa Ukrajinom, odnosno pita-

nje zaključenja sporazuma o asocijaciji, pretvorilo se, sledom događaja i verovatno posebno neočekivano za samu EU, u „Ukrajinsku revoluciju“, zatim u sukob na istoku Ukrajine, dovelo je do priključenja Krima Rusiji i time do najveće konfrontacije zapadnih zemalja s Rusijom još od vremena Hladnog rata. Države članice EU, podstaknute od strane SAD, postigle su određeno jedinstvo prilikom uvođenja serije ekonomskih i finansijskih sankcija Rusiji. Međutim, ključni pregovori oko smirivanja stanja u Ukrajini (Minski sporazumi) vođeni su ne između EU i Rusije, nego između Rusije i dve članice EU – Nemačke i Francuske. Bez obzira na relativnu saglasnost na temu sankcija, unutar EU su se pokazale i podele oko delovanja i dugoročnije strategije prema Rusiji između „jastrebova“ koje su predvodile pojedine istočnoevropske zemlje (Poljska i tri zemlje Baltika), Švedska i Velika Britanija, i umerenije grupe zemalja, među kojima su bile Italija, Grčka i Mađarska, a donekle i Nemačka i Francuska.

Osim na istoku, politika susedstva EU se suočila s novim iskušenjima i na jugostoku, gde su bliskoistočna kriza i, njom uslovljena, izbeglička kriza u prvi plan dovele odnose s Turskom, predvođenom vladom autoritarnog R. Erdogana. Kao velika muslimanska zemlja koja deli Evropu od Bliskog i Srednjeg istoka, sused Irana i Rusije, Turska se nalazi na osetljivom geostrateškom razmeđu. Članica NATO, Turska je značajan, ali i kontroverzan partner zemalja EU koje ni danas nisu sasvim i do kraja odlučile kako da se postave prema pregovorima koji bi jednog dana trebalo da dovedu do članstva Turske u Uniji – čime bi ona postala najveća članica EU po broju stanovni-

ka. Kiparsko pitanje je i dalje osnovna (iako ne i jedina) prepreka za brže pregovore o proširenju EU i Turske. Izbeglička kriza je primorala lidere EU da preispitaju svoju dosadašnju politiku i da prihvate proaktivniju bilateralnu politiku prema Turskoj, donekle „ožive“ pristupne pregovore i razmotre nove podsticajne mere (predlog za liberalizaciju viznog režima, finansijska pomoć za izbeglice i drugo). Međutim, promenljiva unutrašnja politika (kurdski otpor, sve autoritarniji režim) i nemirno okruženje čine Tursku i dalje potencijalno nestabilnim, iako značajnim partnerom, a dalji razvoj odnosa s njom će na neki način šire obeležiti karakter i budući razvoj i same EU u godinama koje dolaze.

Velika Britanija se nikada nije osećala sasvim komforno unutar evropske integracije, često viđene u Londonu kao projekat koristan samo za kontinentalnu Evropu.

Pobeda stava o izlasku Velike Britanije iz EU ima, i imaće, dalekosežne ekonomske, političke i geostrateške posledice, po samu Britaniju, kao i po položaj i dalji razvoj Evropske unije.

U celini, može se očekivati da će EU, zbog izlaska Velike Britanije, tokom narednih godina biti, u prvom redu, preokupirana unutrašnjim pitanjima (re)organizacije i pregovorima s Britanijom o uslovima njenog izlaska. Opstanak EU u sadašnjem obliku nije zauvek garantovan. Moguće je da će doći i do pomeranja u internom uticaju u procesu odlučivanja između država članica koje su „liberalnije“ u svojim ekonomskim politikama (Skandinavija, Nemačka, Beneluks) i onih koje su više sklone mešanju države u ekonomske odnose (Francuska, južne članice EU). Ključno pitanje koje otvara izlazak Britanije

odnosi se na položaj Nemačke koja će, još više nego do sada, dobiti objektivnu ulogu ekonomskog, a sve više i političkog hegemonu unutar smanjene Unije.

Kada je u pitanju proces proširenja EU nakon Bregzita, on će verovatno biti suočen s novim periodom iščekivanja – bar za vreme koje bi obuhvatilo pregovore o izlasku Velike Britanije iz Unije i redefinisane novog institucionalnog okvira smanjene EU.

Članstvo i uticaj u Evropskoj uniji bili su i ostali ključni za nemački međunarodni položaj. Nakon nemačkog ujedinjenja 1991. godine i s razvojem i evolucijom evropske integracije, posebno tokom prve i druge decenije ovog veka, čini se da je Nemačka našla odgovarajuće mesto kao vodeća evropska sila. Ona je to ostvarila u nekoj vrsti sinteze između ciljeva i interesa evropske integracije i saveza s Francuskom. Postojanje EU obezbeđuje Nemačkoj dugoročni strateški savez s Francuskom, kao i njeno prihvatanje kao „mirnodopske sile“ koja svoj uticaj realizuje putem raznih oblika „meke moći“ (prvenstveno ekonomski, ali i diplomatski i politički). Ipak, od ujedinjenja Nemačke, a posebno sa evrokrizom iz prošle decenije, Nemačka je pod uticajem okolnosti prestala da bude samo „uzdržani vođa“. Kako ističe A. Gidens: „Nemačka je postala evropska neophodna nacija.“

Formiranje monetarne unije (evrozona) umnogome je dodatno ojačalo nemački položaj kao ekonomski visoko konkurentne zemlje koja ostvaruje enorman suficit u razmeni s partnerima u EU. Čak i na planu spoljne politike Nemačka je, svojim inicijativama i aktivnošću u okviru zajedničke spoljne i bezbednosne politike EU, izbila ispred ostalih evropskih par-

tnera, kako je to pokazala studija instituta Evropski savet za spoljne odnose. Kako smo ranije naveli, u debati oko krize dugova, SR Nemačka je uglavnom nametala svoja gledanja i interese u odnosu na zadužene i manje razvijene zemlje juga Evrope (a posebno Grčke), bez obzira na upozorenja da takav metod može da izazove nove strateške podele između severa i juga EU.

Nemačka kancelarka Angela Merkel često je u štampi popularno nazivana „majkom Evrope“. Njena uloga u procesu odlučivanja u Evropskom savetu je – bez obzira na to da li je kritikovana ili hvaljena – uvek smatrana za jednu od ključnih.

A. Gidens je posebno ukazao na dihotomiju između formalnog i suštinskog upravljanja poslovima EU: uporedo s formalnom podelom nadležnosti između Evropske komisije, Saveta, Evropskog parlamenta itd. (što on kratko naziva sistemom „EU1“), efektivna vlast u EU je takozvani sistem „EU2“ – suštinske odluke EU su zasnovane na dogovoru manjeg broju lidera država članica (Merkel, francuski predednik i još nekoliko lidera država članica EU, zavisno od konteksta), uz predsednike glavnih finansijskih institucija poput Evropske centralne banke i MMF, kao i uz povremenu „asistenciju“ predsednika Evropske komisije i Evropskog saveta.

Osnovna pitanja koja su se tokom poslednje godine nametnula pred Nemačku, pored reforme evrozone i rešavanja krize (grčkih) dugova, bila su: migrantska kriza, kriza u odnosima s Rusijom, kao i pitanja u vezi sa izlaskom Velike Britanije iz EU (Bregzit). U svakom od ovih pitanja pozicija i predlozi Nemačke imali su ključni značaj za finalnu odluku EU.

Ipak, bez obzira na svoju moć i uticaj, za Nemačku je bilo bitno da obezbedi dovoljnu podršku drugih partnera, u prvom redu Francuske, kao i dovoljnog broja drugih zemalja u EU. „Gregzit“ i migrantska kriza su u priličnoj meri uticali na porast evroskepticizma nemačkih birača, kao i na pojavu preteći jake ekstremno desne i evroskep-

tične stranke – Alternative za Nemačku. Položaj Nemačke je postao osetljiviji i zbog pojave fenomena „neliberalnih“ demokratija u nekim zemljama centralne i istočne Evrope, poput Mađarske, pri čemu bi odnos između Nemačke i Poljske mogao postati posebno osetljiv. S druge strane, kriza u Ukrajini i pogoršanje odnosa s Rusijom, omogućili su bolju saradnju Nemačke sa SAD-om, kao ključnim vanevropskim partnerom EU.

U kontekstu premećene stabilnosti u Evropi, nastalog Bregzitom, ponovo se otvorilo i pitanje neke vrste rekonstrukcije „evropske političke arhitekture“ – da li početi sve iznova, ili samo dograditi, ili popravljati pojedine delove evropske institucionalne konstrukcije? Nemačka se nalazi pred alternativom „bekstva unapred“, odnosno nastojanja da se uz Francusku i nekadašnje zemlje osnivače EEZ založi za dodatnu federalizaciju (ili centralizaciju) EU/evrozone (predlozi socijaldemokrata) ili da nastoji da pragmatičnom i manje ambicioznom politikom rešavanja konkretnih pitanja (migracije, zona Šengena, reforma finansijskog upravljanja u EU, digitalna ekonomija itd) pokuša da, u prvom redu, održi na okupu članstvo sadašnjih (post-bregzit) 27 država, kao i da olakša buduće pregovore o odnosima s Velikom Britanijom (za što se zalažu stranke CDU/CSU).

Bez obzira na dalje odluke u Briselu i Berlinu, može se zajedno sa Dž. Fridmanom konstatovati da je „pitanje Evrope danas ponovo pitanje Nemačke i toga šta ona želi, čega se plaši, šta će da uradi, a šta neće“.

Jasna podrška koju Nemačka putem Berlinskog procesa i drugih vidova saradnje sa Zapadnim Balkanom pruža procesu proširenja EU ostaje najjasniji putokaz i znak da države EU i dalje misle ozbiljno kada govore o članstvu ovog regiona u EU.

Autor je profesionalni diplomata i stručnjak za evropsko pravo i regionalne odnose, autor knjige Evropska integracija između nacije i globalizacije koja je upravo objavljena u izdanju Arhipelaga.

Klaudio Magris

Kukanje onih koji za sebe govore da su slabi je zamka

Par u restoranu, rasprava i račun (sentimentalni) koji treba platiti. Mala scena velikog teatra sveta na koju je postavljena zavera lažnih, premda iskrenih i ubeđenih, slabića. Ton tih glasova nagoveštava da oboje podnose račun jedno drugom, a da njemu ili njoj ne pada na pamet da plati, barem za svoj deo.

„Ti me ne razumeš.“ Par, u restoranu, iza naših je leđa, glas je prilično piskav i nemoguće je ne prislušivati, čak i ako ne želimo. Ne kasni ni odgovor: „Ti si ta koja me nikada nije razumela...“ U obe replike glas je obojen gorčinom i jedom, koji su, pak, združeni u mešavini naslađivačkog zadovoljstva. Svako od njih dvoje je povređen, ali je još više zadovoljan time što jeste i oseća se neshvaćenim. Ne samo zbog toga što trpeti ili smatrati da trpimo nepravdu donosi prednost u odnosu na protivnika, dopušta nam da zauzmemo mesto tužitelja, a ne optuženog. Do ušiju neprimenog, premda nenaмерно, slušaoca dopire, u žamoru oba glasa, eho jetkog zadovoljstva, zloupotrebljavajuća ubeđenost i isticanje vlastitog položaja žrtve, osetljive duše, pa stoga i slabijeg, kojeg je povredio onaj jači, te time prepotentan.

Tek mala scena velikog teatra sveta na koju je postavljena zavera lažnih, premda iskrenih i ubeđenih, slabića, kako bi se nametnuli jakima, ili onima koji nastoje da se kao takvi ponašaju, trpeći u sebi muku življenja, ali bez razmetanja tom mukom da bi pridobili sažaljenje i aplauz publike – u porodici, na poslu, u potmulom svakodnevnom ratu svih protiv svih. Deklamovana slabost postaje oružje, potez kojim se težina života nabacuje onome ko se ne žali i možda zbog toga biva smatran manje osetljivim, te s pravom predodređenim da na sebe preuzme teret, a da za to ne dobije ni zahvalnost.

Zavera slabih, govorio je Niče, kojem svakako nije bilo nepoznato nasilje što se vrši nad istinski nejakim svetom, surovi „rušilački nagon“ istorije, kako ga je zvao, ili onaj u

podnesu prizor bola, te, govorio je Bernano, zgnječe malu životinju koja se muči da je ne bi gledali kako se muči. Slabić koji živi sopstvenu slabost kao jedinstvenu ili najvažniju, i

običnog kočijaša koji bez milosti šiba svog malaksalog konja, kao u onoj ulici u Torinu, gde ga je pogled na takvu okrutnost i patnju gurnuo u psihički slom koji je ujedno predstavljao i slamanje srca. Pod zaverom slabih možda je podrazumevao isticanje, ideologiju, iskorišćavanje vlastite slabosti, čime se ona pretvara u središte sveta i nameće kao primer ostalima, možda ništa manje napaćenim i zloupotrebljavanim.

Toliko je, pak, ljudi koji izjavljuju da su previše osetljivi kako bi mogli da

hteo bi da tako misle i drugi, za koje ga nije briga. Ono dvoje, iza naših leđa, napustili su sto i već su prilično daleko; čuju se njihovi glasovi, ali ne i reči. Ton tih glasova nagoveštava da oboje podnose račun jedno drugom, a da njemu ili njoj ne pada na pamet da plati, barem za svoj deo.

*Prevod sa italijanskog:
Nataša Gavrilović*

Autor je poznati italijanski pisac, redovni kolumnista Corriere della Sera, autor slavnog romana Dunav i nedavno objavljenog romana Obustavljen postupak.

Ugo Marani

Međunarodno bankarstvo: poznato zlo ili nepoznato dobro?

Paradoksalno, neizvesnost koju tržište oseća nakon krize može se smatrati još jednim izvorom spekulacija.

Od 2000. do 2007. prekomorska imovina evropskih banaka povećana je gotovo za četvrtinu, što ih je činilo najglobalizovanijim bankama na svetu, dok se od 2007. do 2015. godine ova imovina smanjila za 45%. Moguće je prepoznati posledice krize iz 2008. godine: na primer, holandske, francuske i nemačke banke bile su duboko uvučene u kredite sa španskim bumom s nekretninama, austrijske banke su se previše širile u Istočnoj Evropu i Centralnoj Aziji, a italijanske banke u Turskoj.

Evropsko iskustvo, međutim, ne podrazumeva da je vreme prekograničnih banaka isteklo. U stvari, strane investicije procentualno učestvuju u BDP otprilike isto kao i 2007. godine. Ono što se menja jesu instrumenti i akteri u odnosu na jednu konzistentnu pozadinu: dominacija velikih američkih investicionih banaka u svetu u kojem su Barclays, Credit Suisse, Deutsche Bank i UBS sve manji, dok je najuži krug banaka (tj. banke na samom vrhu) ograničen na pet najvećih: Goldman Sachs, Morgan Stanley, JP Morgan, Citigroup i Bank Amerike Merrill Lynch.

U deceniji od 2005. do 2015. godine tržišno učešće evropskih banaka se smanjilo za više od osam poena, dok su njihove američke kolege stekle praktično isti iznos. Američke banke su povećale svoj udeo na evropskom tržištu, delimično zahvaljujući modelu „hub-and-spoke“, čime London nastavlja da funkcioniše kao čvorište, dok se kraci šire prema Frankfurtu, Dublinu i drugim glavnim finansijskim centrima. Granični trenutak za međunarodno bankarstvo bio je pojava banaka iz Kanade, Rusije i Kine koje otvoreno utapaju svoje portfelje stranih sredstava. Pojava nove grupe aktera poklopila se s promenom vrste sredstava stečenih u inostranstvu: dužničke hartije od vrednosti i otvoreni krediti su postepeno zamenjeni akcijama i direktnim

investicijama kako bi se nastavile investicije koje su možda manje promenljive, ali sigurno i manje zavisne od poslovnih rizika.

Teško je posle deset godina od 2008. a možda je i prerano, proceniti koliko su velike međunarodne banke promenile svoju arhitekturu i kako je ova lekcija uticala na njihovo ponašanje. Radikalne promene se događaju u isto vreme sa odsustvom promene u skoro svemu, a za detaljnije procene verovatno će biti potrebno duže vreme. Međutim, nekoliko aspekata se čini nepromenljivim, i to je potpuno paradoksalno.

Prvo, velike investicione banke koje su bile srećne ruke u kolapsu 2008. su iste one koje su i dalje u srži međunarodnog bankarstva; zaista, očigledno je da su njihovi međunarodni tokovi kapitala moćniji nego ikad. Zatim, SAD, gde je kriza imala svoje jezgro i čiji je Troubled Asset Relief Program (TARP) bio najveći otkup „toksičnih“ vrednosnih papira, ponovo se obračunava kao svetski kapital privatnog plasmana, M&A i FDI.

Nasuprot tome, u međunarodnoj hijerarhiji, ulogu evropskih banaka podrivale su nove zemlje sa Kinom na čelu. Kroz proces konsolidacije koji je suzio strateški horizont samo na svoj kontinent, ove banke su manje sposobne da prate model rizika i internacionalizacije koji su, očigledno, naučili od svojih američkih kolega.

Evropske banke i dalje imaju značajno prisustvo na transkontinentalnim tržištima. Neke zemlje, poput Francuske sa svojim uvek dinamičnim BNP Paribas, Credit Agricole Group i Societe Generale, imaju strategije i ambicije koje prevazilaze nacionalne granice, a krhke institucije kao što je Deutsche Bank insistiraju, zahvaljujući nemačkoj ulozi u evrozoni, na održavanju rizične imovine.

Međutim, da ne bi postojala bilo kakva sumnja u hijerarhiju, svi trendovi ukazuju na to da velike kontinentalne banke i dalje igraju pomoćnu

ulogu. Finansijska globalizacija je živa i dobro, evoluirala i prilagođava se u dijalektičkim odnosima s nezaobilaznim vladinim pravilima – do granica nametnutih finansijskom stabilnošću. I svako ko bi mogao da razmisli o „sistemskom riziku“ barem delimično, ozbiljno bi potcenio opasnost: promena se ne dešava preko noći, pogotovo u ponovnoj proceni izvršnih direktora investicionih banaka. Na primer: derivati nisu imali slab uspeh u portfeljima upravljanja velikim bankama. Od 2015. godine oni su činili 18,6% sredstava u JP Morgan Chase, 21,1% u Citigroup, 59,1% u Deutsche Bank, 39,1% u Barclays i 47,7% u BNP Paribas. Bez ikakvih razmišljanja, velike banke u SAD i drugde postaju „sigurnije“ nakon krize; zapravo, malo dubinske analize pokazuje da su rizičnije nego ikada.

Od krize iz 2008. godine međunarodni bankarski sistem pokazao je otpornost koja se činila nemogućom pre deset godina. Ovu sposobnost da reaguje na takav traumatičan događaj najverovatnije treba zahvaliti direktnoj i indirektnoj vladinoj pomoći koju je finansijska industrija uživala u narednih sedam godina. Ali nezavisno od toga da li je ovo bilo transparentnije, kao u Sjedinjenim Američkim Državama, ili je pak bilo reči o licemernom poduhvatu, kao što je evropska politika fiskalne štednje, otpornost je njihova sopstvena motivacija; finansijsko upravljanje

nije promenilo jedno pravilo igre. Istina je da su evropske banke postale sveobuhvatnije, pristrasnije prema poslu na kontinentu; da se jedinstveni finansijski sistem Kine bori za svoje mesto; da velike američke banke pomeraju svoje međunarodne portfelje. Ništa, međutim, ne ukazuje na to da velike banke razvijaju smisao za dugoročni profit, manje spekulativno ponašanje i manje ekscesa na tržištu derivata.

Paradoksalno, neizvesnost koju tržište oseća nakon krize može se smatrati još jednim izvorom spekulacija. Možda je regulator prilikom angažovanja na spasavanju trebalo da uzme u obzir činjenicu da što je neizvesnija budućnost to je veći podsticaj da se ne kladi na najbolju trenutnu opciju, već na opciju koja će biti najbolja i sutra. Kejnsov princip takmičenja uvek vlada. Ali istina (ili, bolje rečeno, paradoks) jeste da su naši regulatori dobro svesni odavno uspostavljenih odnosa između nesigurnosti, očekivanja i spekulacija. Možemo zaključiti da je u njihovoj preferencijskoj funkciji poznato zlo pretpostavljeno nepoznatom dobru.

Prevod sa engleskog:
Milena Simić

Autor je profesor političke ekonomije na Univerzitetu u Napli.

© Social Europe